

کتابخانه‌های روستایی استان خوزستان

۵ فریبرز جلیلی

استان خوزستان یکی از استانهایی است که به لحاظ جغرافیایی در بخش جنوب غربی کشور واقع شده و با استانهای ایلام، لرستان، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر و خلیج فارس و کشور عراق هم‌مرز است.

این استان دارای ۲۷۴۶/۷۷۲ نفر جمعیت است که ۱/۲۶۷/۹۴۵ نفر آنها در قالب ۲۱۲/۷۵۱ خانوار در مناطق روستایی سکونت دارند. ۱۶ شهرستان، ۳۶ بخش، ۳۹ شهر، ۱۱۲ دهستان و ۲۸۶۶ آبادی در این استان قرار دارند.

۵ وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان:

براساس آمارهای مأخوذه، تعداد کتابخانه‌های روستایی در حال فعالیت آن استان در پایان سال ۱۳۷۹، ۵۴ باب بوده که کار ساخت و راه‌اندازی اغلب آنها توسط جهاد و با همکاری و مشارکت روستائیان صورت گرفته است. فراین موجود و بررسی‌هایی به عمل آمده حکایت از آن دارد که علی‌رغم پیگیری‌هایی که مسئولان جهاد استان در ایجاد زمینه‌های لازم به منظور افزایش تعداد کتابخانه‌های روستایی و همچنین جلب و جذب مشارکت روستائیان در ایجاد و تأسیس این مراکز در استان داشته‌اند، فاصله میان جمعیت روستائین (۱/۲۶۷/۹۴۵ نفر) با تعداد کتابخانه موجود در روستاها (۵۴ باب) بسیار زیاد است به طوری که برای هر ۲۵/۲۳۰ نفر روستایی تنها یک کتابخانه وجود دارد. البته این موضوع به هیچ‌وجه از اهمیت کار ارزنده‌ای که جهادگران عرصه‌های تلاش و سازندگی در طی بیست و چند سال گذشته در جهت ارتقای سطح آگاهی، دانش و فرهنگ مکتوب در این مناطق انجام داده‌اند نمی‌کاهد و حتی گویای این واقعیت است که جهاد با وجود محدودیت‌های قانونی و عدم در اختیار داشتن بودجه و امکانات لازم و تنها به انگیزه کمک و حمایت از این قشر محروم جامعه به ایجاد و راه‌اندازی کتابخانه‌های روستایی اقدام کرده و به هر ترتیبی که بوده آنها را سرپا نگاه داشته است.

چالبتر آن که در استانهایی نظیر خوزستان که ویرانه‌ها و خرابیهایی ناشی از هشت سال جنگ تحمیلی را به دوش کشیده‌اند و هنوز هم آثار این ویرانه‌ها قابل مشاهده است، می‌توان علاوه و گزارش جوانان را به کتاب و کتابخانه، نظاره‌گر بود و این مهم به عینه در گزارش‌های کارشناسان در بازدیدهایی که از این مراکز داشته‌اند و همچنین اخبار رسیده از این کتابخانه‌ها، قابل دریافت است.

علی‌رغم شور و اشتیاق جوانان روستایی به فعالیت‌های فرهنگی، از سوی مسئولان فرهنگی کشور حرکت قابل‌توجهی که نشانه حمایت و پشتیبانی همه‌جانبه آنها از این کتابخانه‌ها به منزله تنها کانون‌های بارزنی و بااهمیت فرهنگی، آموزشی و ترویجی در روستاها باشد، به چشم نمی‌خورد. این‌طور به نظر می‌رسد که کتابخانه‌های روستایی بخشی جدایی‌ناگه از مجموعه کتابخانه‌های عمومی کشور هستند و در جایی که موج تهاجم فرهنگی غرب با پوشش گسترده و فراگیر صوتی و تصویری در قالب برنامه‌هایی که از طریق کانال‌های تلویزیونی کشورهای همجوار بخش می‌شود. زمینه‌های تخریب و انحراف افکار و اندیشه‌های پاک و زلال جوانان این مناطق را فراهم می‌آورد، باز هم شاهد نقاب‌های فاخر و آشکاری در برقراری و ایجاد تسهیلات و امکانات فرهنگی در میان شهرها و روستاها هستیم.

به استناد گزارش‌های آماری، تعداد کتابها و سایر منابع چاپی موجود در قفسه این کتابخانه‌ها در پایان سال ۷۹ به ۹۲۲۰۵ جلد بالغ گردیده که به لحاظ موضوع ۲۶۷/۳٪ دینی، مذهبی و عقیدتی، ۲۵/۵٪ داستانی، ادبی و هنری، ۱۰۰/۷٪ علمی، آموزشی و کمک‌درسی، ۳۹/۱۰٪ کودکان و نوجوانان و ۵/۴٪ نیز سایر موضوعات را شامل شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود کتابهای دینی و مذهبی با فاصله بسیار اندکی از کتابهای مربوط به کودکان و نوجوانان، بیشترین فراوانی را در میان کتابهای موجود در این کتابخانه‌ها به خود اختصاص داده است و البته این‌گونه به نظر می‌رسد که تعادل نسبی در میان موضوعات مورد درخواست اعضا و مخاطبان برقرار گردیده و مشکل عمده درخصوص کمبود تعداد کتابهای کمک‌درسی و آموزشی و علمی است که نیازمند توجه و عنایت بیشتر است. مشتاقان علم و دانش در روستاها که تعداد آنها هم کم

نیست به منظور دستیابی به کتابهای علمی، آموزشی و کمک‌درسی می‌بایست به شهرها مراجعه کنند که این امر مشکلاتی به همراه دارد. از این رو، کتابخانه‌های روستایی را بهترین مکان برای تأمین این خواسته خود می‌بینند. مطابق آمارها تعداد کارکنان و کتابداران مرمری و داوطلب خدمت در این‌گونه کتابخانه‌ها در پایان سال ۷۹ به ۵۴ نفر افزایش یافته که ۱۳ نفر زن و ۴۱ نفر مرد هستند. از این تعداد ۱۰ نفر معلم، ۱۸ نفر محصل، ۳ نفر دانشجو، ۳ نفر کارگر، ۲ نفر کشاورز، ۹ نفر کارمند پاور دولتی، ۶ نفر در مشاغل آزاد و ۳ نفر بی‌کار هستند. همچنین از میان آنان ۱۰ نفر دارای مدرک درحد مقطع راهنمایی، ۱۸ نفر دارای مدرک درحد متوسطه و حوزوی، ۱۴ نفر دیپلمه و ۱۲ نفر دارای مدرک بالاتر از دیپلم هستند. آمارهای فوق گویای آن است که حدود نیمی از این کتابداران دارای مدرک دیپلم و بالاتر هستند که مایه امیدواری است و دست برنامه‌ریزان و مسئولان سیاستگذار در امر کتابخانه‌های روستایی را برای برنامه‌ریزیهای کوتاه‌مدت و بلندمدت به منظور اجرای دوره‌های آموزشی و توجیهی جهت شرکت و استفاده کتابداران شاغل در این کتابخانه‌ها بازنگاره است. در همین حال تعداد اعضای ثابت و دارای کارت عضویت این کتابخانه‌ها در پایان سال ۷۹، ۸۶۹۹ نفر گزارش شده است که ۳۱۷۱ نفر زن و ۵۵۲۸ نفر مرد هستند. به عبارتی ۳۷/۳٪ این اعضا از میان دختران و زنان و ۶۲/۷٪ از بین پسران و مردان، روستایی هستند. بدین‌ترتیب مشاهده می‌شود که فاصله میان این دو گروه به لحاظ تعداد، نسبت به برخی استانها که وضعیت کتابخانه‌های روستایی آنها بررسی گردید کمتر شده است. گفتنی است که پراکنش این تعداد عضو در میان کتابخانه‌های روستایی استان متفاوت بوده و بسته به جمعیت روستاها، امکانات، برنامه‌های جنبی کتابخانه‌ها و

استقبال روستاییان، متغیر است؛ به طوری که از حداقل ۶۰ نفر در برخی کتابخانه‌ها تا حداکثر ۷۰۰ نفر در برخی دیگر در نوسان است. همچنین بررسی وضعیت کمی اعضا در قالب گروه‌های سنی، حکایت از نوعی اختلاف پلکانی در تعداد افراد هر گروه سنی دارد؛ به نحوی که در آمار سال ۷۹، تعداد اعضا در گروه سنی زیر ۱۵ سال ۳۳۷۸ نفر بوده و در گروه‌های ۱۵ تا ۲۵ سال بین ۲۵ تا ۳۵ سال و بیش از ۳۵ سال به ترتیب ۲۸۲۲ نفر، ۱۷۵۰ نفر و ۳۳۹ نفر مشاهده می‌شود. بدین معنا که ۲۷۴ مخاطبان این کتابخانه‌ها را کودکان نوجوانان و جوانان

روستایی تشکیل می‌دهند که این موضوع در عین اینکه مایه امیدواری است، نیازمند تأمل، برنامه‌ریزی مناسب و حمایت‌های لازم به منظور انسجام بخشیدن، سازماندهی و هدایت صحیح این نیروها و استعداد‌های بالقوه به سوی هدفدار شدن و نیل به توسعه و پیشرفت در تمامی زمینه‌هاست.

در این میان، آمارها، تعداد مراجعه‌کنندگان به این مراکز را در پایان سال ۷۹، به طور متوسط روزانه ۱۲۵۰ نفر نشان می‌دهد؛ یعنی به طور میانگین، در هر روز ۲۵ نفر به کتابخانه روستایی محل زندگی یا در منطقه تحت پوشش آن کتابخانه مراجعه کرده و از خدمات کتابداری و سایر برنامه‌های ارائه شده در آن بهره‌مند گردیده‌اند.

بررسی آمارها در ارتباط با وضعیت مالکیت و مکان استقرار هر یک از این کتابخانه‌ها بیانگر آن است که در سال ۷۹ تعداد ۳۵ باب دارای مکان مستقل و مختص به کتابخانه بوده، ۳ باب استیجاری، ۱۵ باب در کنار حسینیه‌ها

و مساجد و ۱ باب در سایر مکانها نظیر پایگاه‌های بسیج، منزل، مغازه، مدرسه و... قرار داشته‌اند. ضمن آنکه به لحاظ درجه‌بندی براساس معماریها و ضوابط تعیین شده از نسبی کارشناسان کتابخانه‌های عمومی کشور، تعداد ۶ باب از این کتابخانه‌ها، درجه یک، ۲۹ باب درجه دو و ۱۹ باب درجه سه هستند. زیربنای مفید هر یک از این کتابخانه‌ها متفاوت است و به دلیل آنکه براساس طرح تیب مشخصی احداث نگردیده‌اند، اختلاف سطح در آنها مشهود است. بیشترین سطح زیربنا مربوط به کتابخانه شهدای روستای «طره پخاخ» از توابع

بخش مرکزی شهرستان آبدان با ۱۲۰ مترمربع و کمترین سطح زیربنا مربوط به کتابخانه شور در روستای «سردشت» از توابع شهرستان بهبهان با ۹ مترمربع مساحت است. همچنین برآوردهای به عمل آمده از امکانات و تجهیزات موجود در این مراکز نشان می‌دهد که مجموعاً تعداد ۳۹۱ عدد قفسه کتاب، ۲۷ عدد میز کتابدار، ۲۰ عدد میز مطالعه، ۳۲ عدد صندلی، ۷ عدد جای مجله و روزنامه و ۵ عدد عسدرگه‌دان در کتابخانه‌های روستایی استان وجود دارد و مورد

استفاده اعضا و کتابداران این کتابخانه‌ها قرار می‌گیرد.

تکنه قابل‌ذکری که درباره آمارها فوق وجود دارد آن است که این میزان امکانات به هیچ‌وجه پاسخگوی نیاز واقعی تعداد کتابخانه‌های روستایی استان نیست و چنانچه میان امکانات مذکور و تعداد اعضاء و کتابداران روستایی نسبت گرفته شود، ملاحظه می‌شود که به هر ۲۶۶ نفر عضو این کتابخانه‌ها تنها یک صندلی تعلق می‌گیرد و هر ۳۲۵ نفر عضو، یک میز برای مطالعه خواهند داشت؛ یا اینکه هر ۳ نفر کتابدار از دو میز اداری بهره‌مند خواهند شد. بنابراین، با شرایط موجود اغلب این گونه کتابخانه‌ها تنها محلی برای دریافت و تحویل کتاب خواهند بود. از این رو، بحث مطالعه و کتابخوانی در داخل کتابخانه‌های روستایی تقریباً منتفی است.

به لحاظ میزان ساعت کار روزانه و کار در هفته آمارهای موجود بیانگر آنند که ۲۲٪ از این کتابخانه‌ها روزانه بین یک تا چهار ساعت، ۲۳٪ از چهار تا شش ساعت، ۲۵٪ بیش از ۶ ساعت و در هفته نیز ۲۴٪ از یک تا سه روز، ۲۵٪ از سه تا پنج روز و ۲۶٪ از پنج تا هفت روز بر روی اعضا و مراجعان باز است.

در انتها به مقایسه آمارهای ذکر شده از این مراکز در یک دوره پنج‌ساله (سال ۷۴ به منزله شروع و سال ۷۹ به منزله خاتمه) پرداخته می‌شود. این مقایسه‌ها با تأکید بر آمارهای مأخوذه از استان و تفکیک موضوعات براساس چارول و شرح آنها به ترتیب ذیل خواهد بود:

علی‌رغم شور و اشتیاق جوانان روستایی به فعالیتهای فرهنگی، از سوی مسئولان فرهنگی کشور حرکت قابل توجیهی که نشانه حمایت و پشتیبانی همه‌جانبه آنها از این کتابخانه‌ها به منزله تنها کانونهای باارزش و بااهمیت فرهنگی، آموزشی و ترویجی در روستاها باشند، به چشم نمی‌خورد

به هر ۲۶۶ نفر عضو این کتابخانه‌ها تنها یک صندلی تعلق می‌گیرد و هر ۳۲۵ نفر عضو، یک میز برای مطالعه خواهند داشت؛ یا اینکه هر ۳ نفر کتابدار از دو میز اداری بهره‌مند خواهند شد. بنابراین، با شرایط موجود اغلب این گونه کتابخانه‌ها تنها محلی برای دریافت و تحویل کتاب خواهند بود

الف - جدول مقایسه آمار و اطلاعات کلی کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

ردیف	سال	
	۱۳۷۹	۱۳۷۴
۱	تعداد کتابخانه	
	۵۴	۳۹
۲	تعداد کتاب	
	۹۲۲۰۵	۴۴۷۸۳
۳	تعداد کتابدار	
	مؤنث	۳
	مذکر	۳۶
۴	تعداد اعضا	
	مؤنث	۱۳۳۵
	مذکر	۳۹۵۶
۵	متوسط تعداد مراجعه‌کنندگان (روزانه)	
	۱۳۵۰	۷۹۰

ب - جدول مقایسه آمار تعداد کتابهای موجود در قفسه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک موضوعات در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتاب بر حسب موضوع	عقیدتی و مذهبی	داستانی، ادبی و هنری	علمی آموزشی و کم‌کدریس	کودکان و نوجوانان	سایر موارد
۱۳۷۴	۱۴۴۴۴	۸۵۵۹	۶۸۲۳	۶۲۹۰	۸۷۶۷	۴۴۷۸۳
۱۳۷۹	۲۷۰۲۵	۲۳۵۹۵	۹۸۵۵	۴۶۸۲۰	۴۸۹۰	۹۲۲۰۵

ج - جدول مقایسه آماری وضعیت تحصیلی کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع مدرک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	لیسانس یا بالاتر	دیپلم	متوسطه و جویز	راه‌نمایی	ابتدایی	سوادآموزی یا کمتر از ۷ سال
۱۳۷۴	۱	۸	۱۴	۷	۳۹	۳۹
۱۳۷۹	۰	۹۰	۱۸	۱۲	۵۴	۵۴

د - جدول مقایسه آماری گروه‌های سنی عضو کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	بیشتر از ۲۵ سال	بین ۱۵ تا ۲۵ سال	بین ۵ تا ۱۵ سال	کمتر از ۵ سال	تعداد کل
۱۳۷۴	۱۸۷۰	۱۴۳۰	۷۶۹	۲۲۲	۴۲۹۱
۱۳۷۹	۳۳۷۸	۲۹۳۲	۱۷۵۰	۴۳۹	۸۶۹۹

ه - جدول مقایسه آماری وضعیت مکانی کتابخانه‌های روستایی استان بر اساس نوع مالکیت در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	تعداد کتابخانه بر اساس نوع مالکیت	مستقل	استیجاری	در کنار حسینیه‌ها و مساجد	سایر مکانها (مستقل، متعلق به اداره یا نگاه بسج)
۱۳۷۴	۳۳	۰	۷	۰	۰
۱۳۷۹	۳۵	۳	۱۵	۱	۱

و- جدول مقایسه آماری ساعت کار روزانه کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	ساعت کار کتابخانه‌ها در روز		
	۶ تا ۱۱ ساعت	۱۲ تا ۱۷ ساعت	بیش از ۱۷ ساعت
۱۳۷۴	۷	۱۸	۱۴
۱۳۷۹	۱۷	۲۳	۱۴

ز- جدول مقایسه آماری روزهای کاری کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک در سالهای ۷۴ و ۷۹

سال	روزهای کاری کتابخانه در هفته		
	از یک تا سه روز	از سه تا پنج روز	از شش تا هفت روز
۱۳۷۴	۲۰	۹	۱۰
۱۳۷۹	۲	۱۹	۳۳

ح- جدول آماری تعداد کتابداران کتابخانه‌های روستایی استان به تفکیک نوع شغل در سال ۷۹

سال	نوع شغل						
	معلم	محلل	دانشجو	کارگر	کشاورز	کارمند سایر دوابر دولتی	مشاغل آزاد
۱۳۷۹	۱۰	۱۸	۳	۳	۲	۹	۶
							۳
							۵۴

ط- جدول درجه‌بندی کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

نوع درجه	تعداد
درجه یک	۶
درجه دو	۲۹
درجه سه	۱۹
جمع	۵۴

ی- جدول آماری امکانات و تجهیزات موجود در کتابخانه‌های روستایی استان در سال ۷۹

عنوان	تعداد
فصله کتاب	۳۸۱
میز کتابدار	۳۷
میز مطالعه	۲۰
صندلی	۲۲
جای نشیمن و روزنامه	۷
پرکده‌ها	۵

شرح جدول:

بر اساس بند ۱ جدول الفه، آمار تعداد کتابخانه‌های روستایی استان در طی سالهای ۷۴ تا پایان ۷۹، با رشدی معادل ۳۳۳ درصد افزایش یافته است. این تعداد کتابخانه بیش از ۸۰ روستا را در برنامه‌های ترویجی، فرهنگی و اطلاع‌رسانی تحت پوشش داشته است. بر اساس بند ۲ جدول الفه، آمار تعداد کتابخانه‌های موجود در این کتابخانه‌ها در سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴، بیش از ۲/۵ برابر افزایش نشان می‌دهد و این آمار تعداد معافاتی جدول ب در کلیه موضوعات مورد استفاده در این کتابخانه‌ها، به‌ویژه در زمینه کتابهای کودکان و نوجوانان مشاهده می‌شود؛ ضمن آنکه کتابهای دینی و عقیدتی نیز بالاترین آمار را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس بند ۳ جدول الفه، آمار تعداد کتابداران کتابخانه‌های

روستایی در طی سالهای ۷۴ تا پایان سال ۷۹، هفتاد و یک نفر افزایش تعداد کتابخانه‌ها بوده با این توضیح که در این میان بر تعداد کتابداران مؤتلف نیز افزوده شده است. همچنین بر اساس آمارهای جدول ج، در سطح تحصیلات این کتابداران در طی سالهای یاد شده بهبود و پیشرفت نسبی حاصل شده است. بر اساس بند ۴ جدول الفه، آمار تعداد اعضای این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۴ منتهی به ۷۹، با رشدی معادل ۵۶/۸ درصد بیش از ۲ برابر افزایش تعداد داشته که مطابق جدول د، این رشد در گروه‌های سنی زیر ۱۵ و ۱۵ تا ۲۵ سال بیشتر به چشم می‌خورد. بر اساس بند ۵ جدول الفه، آمار متوسط تعداد مراجعه‌کنندگان به این کتابخانه‌ها در سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴ از افزایش ۳۳/۶ درصدی برخوردار بوده و به حدود ۲ برابر رسیده که اکثر آنها در سنین جوانی و نوجوانی هستند.

بر اساس آمارهای جدول ه، وضعیت مکانی و نوع مالکیت این کتابخانه‌ها در طی سالهای ۷۴ تا پایان ۷۹ از یک نیت نسبی برخوردار بوده است و آمارهای اضافه شده، مکان این کتابخانه‌ها را بیشتر در کنار مساجد و حسینیه‌ها نشان می‌دهد. بر اساس آمارهای جدول و، ز نیز در پایان سال ۷۹ نسبت به سال ۷۴ تنها بر تعداد کتابخانه‌هایی که از یک تا شش ساعت در روز فعالیت دارند افزوده شده است. کتابخانه‌هایی که در هفته از ۷ تا ۲۰ روز کار هستند نیز به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش داشته‌اند. جدول ج، حاوی است که به ترتیب وضعیت شغلی کتابداران دوازده کتابخانه‌های روستایی نوع درجه‌بندی آنها و تعداد مربوط به هر درجه و همچنین تعداد و میزان امکانات و تجهیزات کتابخانه‌های موجود در این مراکز را در پایان سال ۷۹ در استان خوزستان نشان می‌دهد. بدون هیچ مقایسه‌ای تدریجی و صرفاً به لحاظ آگاهی و ارتباط موضوع ترسیم شده‌اند.

کتابهای منتشر شده کلیات در مهرماه ۱۳۸۰
در یک نگاه

ردیف	موضوعات	نام کتاب	نام نویسنده	نام مترجم	نام انتشارات	تعدادصفحه	شمارگان	پایهتیرسال	عنوان	نوبت چاپ
۱	تعداد کتابهای منتشر شده								۹۰	
۲	تعداد کتابهای چاپ اول								۴۴	
۳	بیشترین نوبت چاپ	آموزش فنی و حرفه‌ای اپراتوری کامپیوتر	امیرمحمد ازتلی		دانش ایران	۳۰۴	۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰		۲۷
۴	کمترین تعداد صفحه	آموزش ویندوز ۲۰۰۰ برای کاربران مبتدی	غلامرضا گلپایگانی		انتشارات ایران‌پژوهان	۳۳	۵۰۰۰۰	۲۰۰۰۰		۲
۵	بیشترین تعدادصفحه	اطلاعات عمومی مبحث			گلپایگ	۸۸۴	۵۰۰۰۰	۳۵۰۰۰		۱
۶	ارزان‌ترین کتاب	آموزش ویندوز ۲۰۰۰ برای کاربران مبتدی	غلامرضا گلپایگانی		انتشارات ایران‌پژوهان	۳۳	۵۰۰۰۰	۲۰۰۰۰		۲
۷	گران‌ترین کتاب	Microsoft MSCE training kit			سپهر	۷۴۲	۳۰۰۰۰	۸۹۵۰۰		۱
۸	کمترین نوبت چاپ	فهرست نسخه‌های خطی ادیس			سازمان اسناد و کتابخانه ملی	۱۶۴	۱۰۰۰۰	۷۰۰۰۰		۱
۹	پرطرفدارترین کتاب	مبانی کامپیوتر	سعید سعادت		دیپانگن تهران	۲۷۸	۲۰۰۰۰	۹۰۰۰۰		۱۸
۱۰	پرکارترین پدیدآورنده		دریوش فرسادی						۷	
۱۱	پرکارترین ناشر				صدرا				۸	